

ذاتگرایی در حکمت متعالیه؛

مبانی و لوازم

محمد نجاتی^(۱)

مصطفی مؤمنی^(۲)

فاروق طولی^(۳)

کلیدواژگان: اطلاقرایی، ذاتگرایی، اصالت وجود، ذاتی، عرضی، حکمت متعالیه.

۱. مقدمه

«اطلاقرایی» یکی از مسائل چندوجهی و بسیار مهم فلسفی است. در سنت فلسفه اسلامی میتوان آن را در دو حوزه وجودی و معرفتی^۱ پیگیری نمود. اطلاقرایی در حوزه معرفتی عموماً ذیل بحث درباره مطابقت و واقع‌نمایی ادراکات – که بخشی از مسئله کلیتر صدق و معانی متعدد آن است – مطرح میشود (ابن‌سینا، ۱۳۷۶: ۶۲؛ طباطبایی، بی‌تا: ۲۷۹/۱۹). معمولاً بعد از اذعان به استقلال ذات و هویت اشیا از نفس انسان، نزد فیلسوفان این مسئله مطرح میشود که توانایی انسان در فهم موجودات به چه میزان است و آیا اساساً در نفس انسان بصورت بالقوه یا بالفعل توانایی دستیابی به کنه و نفس الامر موجودات تعبیه شده است یا اینکه نفس در ادراکات سطحی و عرضی متوقف میشود (مطهری، ۱۳۸۳: ج ۱ و ۲).

چکیده

«ذاتگرایی» بمعنای استقلال اشیا خارجی از علایق و ادراک انسانهاست. در سنت فلسفه اسلامی، عموماً با نگرشی ایجابی، اشیا مجموعه‌یی از صفات ذاتی و عرضی دانسته شده که از اندیشه انسانها مستقل هستند. این مسئله در تفکر ملاصدرا نیز دو وجه عمده می‌یابد. او در رویکرد عام خویش، بنابر مشرب قوم و بویژه ابن‌سینا، اشیا خارجی را مستقل از ادراک بشری و متشکل از مجموعه صفات ذاتی و عرضی میدانند. صدرالمتألهین در رویکردی خاص، ضمن تأکید بر استقلال وجودی اشیا خارجی، بر اساس مبانی وجودی و معرفتی تفکر خود، ذات اشیا خارجی را در حقیقت واحد و فارد وجود منحصر کرده و با نفی هرگونه تأصل خارجی اجزای ذاتی و عرضی و همچنین کلیه لواحق ماهوی، ترکیب احتمالی موجودات از دوگانه‌های ماده و صورت یا جنس و فصل را مربوط به عالم ذهن و ذیل قدرت خلاقیت نفس قلمداد میکند.

* تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۲۸ تاریخ تأیید: ۹۹/۸/۱۵ نوع مقاله: پژوهشی

(۱). استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، بندرعباس، ایران؛ mohammad.nejati699@hums.ac.ir

(۲). استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی نیشابور، نیشابور، ایران (نویسنده مسئول) momenim@nums.ac.ir

(۳). استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان، بندرعباس، ایران؛ Touli.farooogh@hums.ac.ir